

Professors de religió: dificultats, reptes, testimoniatge

Sóc conscient de la complexitat immensa del tema i de la meua poca coneixença directa. I, per tant, de la gosadia que suposa per part meua dirigir la paraula a un col·lectiu que viu diàriament la realitat de l'escola i més concretament les dificultats i les satisfaccions –que també hi són- de fer de mestres i de professors de religió a l'escola pública o a l'escola concertada. Tanmateix he acceptat el repte de parlar-los a partir dels contactes meus o d'altres monjos amb professors, de les meves lectures i de l'experiència –tota particular, però, pel que fa a l'ensenyament religiós- de la nostra Escolania. El de l'Escola és un tema que m'interessa i que em preocupa. Perquè és un tema fonamental per a la societat i per a l'Església del present i del futur. Espero, doncs, poder-los oferir algunes pautes que estimulin la seva reflexió i que els encoratgin encara més a continuar la seva tasca de professors de religió. I espero que sàpiguen disculpar les llacunes que puguin trobar en la meua exposició.

Per veure les dificultats i els reptes –de què parlo en el títol- serà bo de començar per fer **una mirada de conjunt a l'escola**. Deixo de banda, el tema dolorós de les retallades econòmiques per problemes financers, per bé que incideix directament en la situació de l'escola. I també tota la qüestió tan important de l'estatut dels professors de religió. O, encara, els temes dels horaris i de com adequar-se als objectius que proposa Europa a rel del fracàs escolar. He pensar centrar-me en algunes qüestions relacionades directament amb l'ensenyament de la religió catòlica i dels valors ètics, sense pretendre ser exhaustiu. I, encara, en el perfil del professor de religió.

a) Una mirada de conjunt a l'escola amb les seves dificultats i els seus reptes

L'escola, juntament amb la família, és una transmissora important de valors. Però, avui més que mai, ni la família ni l'escola no exhaureixen la responsabilitat de l'educació en la societat. Múltiples instàncies socials competeixen amb la família i l'escola en aquesta tasca, ja sigui educant ja sigui deseducant. Tant la família com l'escola han perdut el monopoli educatiu que posseïen en el passat. Però aquesta és una raó de més per

adonar-nos del compromís cívic que té el conjunt de la societat en el tema de l'educació. Tot l'arc social té la responsabilitat de la transmissió de valors. El paper de la societat en el seu conjunt és decisiu en l'educació en els valors, perquè aquesta transmissió depèn cada vegada més del clima moral que es respira socialment.

I la transmissió de valors que ha de fer l'escola no és fàcil. La societat no ajuda massa a fer-ho i, a més, hi ha famílies que deixen sola l'escola. Fa uns tres anys, la catedràtica d'ètica a la Universitat de València Adela Cortina escrivia: "Qui es proposi educar per fer que els nens, els adolescents i els joves siguin persones preocupades per construir una vida solidària, preparades per a reclamar els seus drets i per esforçar-se a assumir els seves responsabilitats, conscients que l'horitzó del conjunt dels ciutadans és cosmopolita, haurà de començar per adonar-se que tot això cal fer-ho en una societat que no hi ajuda, sinó tot al contrari." I, continuava, és "una societat que valora en primer lloc l'espectacle, el temps lliure, el joc, l'esport, el consumisme, els nous gregarismes ("botellón, tatuatges, piercing, porros, etc.) i que dóna l'esquena a l'esforç, al treball constant, al compromís assumit responsablement". I es pregunta, "a llarg termini, ¿com es poden forjar, amb aquests elements, uns ciutadans preocupats perquè la seva societat –a nivell local i a nivell mundial- sigui justa?" (*El País*, 10.08.07, p. 11). Crec que aquesta radiografia continua essent vàlida, tot i que podria ser que de mica en mica la crisi econòmica portés alguna correcció en alguns aspectes concrets d'aquest panorama.

La moda i els estils de comportament són marcats per la ,publicitat, per l'internet i les seves xarxes socials, pel grup d'amics, etc. Són aquests àmbits que molt sovint determinen els gustos, els desigs i els costums dels alumnes. A més, no sempre hi ha un bon clima a l'aula que afavoreixi l'atenció als professors, el treball, l'aprenentatge, etc. a això, cal afegir-hi que molts alumnes tenen dificultats a acceptar l'esforç i la disciplina que demanen l'aprenentatge, a afrontar contradiccions, a entendre que l'escola és un lloc de treball i no simplement de passar-ho bé.

Venim d'una situació en al qual era força general creure, a diversos nivells de l'ensenyament, que l'escola havia de ser un lloc que no demanés massa esforç per aprendre, sense tenir en compte que sense esforç només agrada que el que és fàcil; havia de ser més aviat un lloc divertit, un lloc on

el professor és un col·lega, sense autoritat, etc. Els resultats d'aquesta manera de fer ja s'estan veient. I cada vegada és més extens el debat qüestionador sobre aquests aspectes. En aquest sentit em sembla molt significativa una afirmació de Victòria Camps, catedràtica de Filosofia moral de la Universitat Autònoma de Barcelona i ex senadora; parlant en termes generals deia que "l'educació ha perdut el nord, ha caigut en la indefinició i ha oblidat el seu objectiu fonamental: la formació de la personalitat. És urgent, per tant –continuava dient- tornar als valors" (Victòria Camps, *Crear en la educación*, 2008; cf. www.educacionenvalores.org/spip.php?article2041, consultat el 22.03.2010). Encara que aquestes paraules reflecteixen una situació força general, sortosament aquesta situació no s'ha donat en tots els centres, per bé que tots, en un moment o altre i amb més o menys intensitat, poden haver-se plantejant aspectes relacionats amb el tema de si l'escola ha d'educar en valors o només comunicar coneixements. D'altra banda, va augmentant el nombre de veus de pedagogs, d'especialistes en ètica, de filòsofs de tendències diferents, que afirmen que, a l'escola i en la societat en general, cal recuperar conceptes com autoritat, norma, disciplina, exigència, etc. (cf. Victòria Camps, *ibídem*).

No sempre s'accepta per part de tots que l'escola –i concretament l'escola pública- participi en l'educació ètica. Fàcilment surt el prejudici de l'adoctrinament religiós o la qüestió sobre quins valors ètics cal ensenyar donada la pluralitat de creences i de conviccions. Em sembla que una primera resposta, des de la perspectiva de la laïcitat positiva, és clara: cal ensenyar aquells valors que els catalans i, més en general, els europeus compartim. En poso alguns exemples: que la dignitat de tota persona ha de ser respectada, que la tolerància és una virtut i que la discriminació s'ha de rebutjar, que la resolució pacífica dels conflictes és millor que la violència, que, en principi, dir la veritat és èticament millor que dir una mentida, que el govern democràtic és moralment superior al totalitarisme i a l'autoritarisme, que els sous han de ser adequats al treball que es fa, que l'estalvi a favor d'un mateix i del futur del país és millor que malgastar els diners i confiar que els altres ja ens cobriran les necessitats, etc.; tots són valors provinents de l'humanisme cristià, perquè les arrels de la nostra cultura són cristianes. En canvi, silenciar els valors ètics a les escoles és fer que els més joves estiguin exposats a altres valors o pseudovalors i a altres

veus que no són les dels seus educadors. Perquè d'una manera o altra l'educació ètica té lloc a les escoles en un ventall ampli de situacions, des del moment que l'educació ètica sovint no es realitza tant a les classes (per bé que aquestes hi tenen un paper important) sinó als passadissos, al patí o al poliesportiu, a la cafeteria o al pàrking. La qüestió és si les escoles i els mestres s'han de mantenir passius o han de prendre un paper actiu i responsable. Pel que acabo de dir ja es veu quina ha de ser la resposta, perquè l'educació es transmet no solament per mitjà d'un raonament de tipus ètic, sinó també i sobretot per mitjà de l'exemple personal dins i fora de l'aula i per l'estímul d'una cultura institucional que ofereixi un conjunt d'experiències que generen situacions en les quals els joves aprenen els valors del civisme, del compartir i del responsabilitzar-se a favor del bé comú. O, pel cantó contrari, aprenguin a fer trampes, a tenir una competitivitat ferotge i un egoisme absolut (cf. A. Etzioni, *La plataforma de la comunitat responsiva a Comunitat i nació*. Barcelona 1995, p. 98-99). Perquè fàcilment les persones adoptem els referents i els valors d'aquells amb els quals hem establert uns vincles.

Hem d'afirmar a temps i fora de temps que no n'hi ha prou que l'escola tingui un bon nivell científic i tècnic, cal que també ensenyi a discernir els béns que donen sentit a la vida, i en aquest aspecte és important l'aportació de les humanitats, i concretament de la classe de religió. Perquè l'escola neutra no existeix. L'actitud que assumeix el professor a la classe, la manera com ensenya, els comentaris que fa, etc., transmeten una educació relacionada amb l'ètica, fins i tot quan s'ensenya matemàtiques o es fa educació física. Semblantment, les decisions que pren el claustre de professors; perquè prendre decisions és preferir una cosa o una altra; és preferir uns valors enfront d'uns altres. Tant si en som conscients com no, optem per allò que hem situat en primer lloc en la nostra jerarquia particular de preferències.

L'escola té una funció específica en la revitalització ètica de la societat. Sé que no és un tema gens fàcil, pel que puc palpar des de Montserrat, particularment en les trobades que he tingut amb professionals de l'ensenyament, els quals ben sovint són persones que s'han lliurat a la seva professió amb l'abnegació pròpia de qui la viu més com una vocació que com una funció. La gran majoria s'adona que l'educació escolar no pot quedar reduïda a l'aprenentatge de coneixements. Per això, amb paciència i

amb seny cal anar identificant un ampli conjunt de valors que, en l'àmbit de l'escola pública, puguin ser compartits. De fet, des de fa dues o tres dècades, els pedagogs treballen en la confecció de programes per educar en valors, cosa que manifesta la preocupació dels educadors per aquest tema. També la nostra administració catalana treballa en aquesta línia.

b) La classe de religió i moral catòliques

En aquest context no sempre fàcil, se situa **la classe de religió i moral catòliques**. És ben acceptada en alguns centres públics per part dels directius de l'escola, del professorat, dels pares i dels alumnes. I contestada, en altres, per alguns dels membres del claustre de professors, per altres pares que no han demanat l'ensenyament religiós per als seus fills, per alguns alumnes intransigents..., amb les diverses formes que pot prendre aquest rebuig. En aquests casos el professor o professora de religió pot trobar-se molt sol, cosa que ha de suscitar un suport especial per part dels qui li han confiat la missió de l'ensenyament i l'estimació de tots els membres actius de l'Església. De vegades les dificultats vénen, també, del fet que en alguns centres públics la classe de religió no és considerada amb el rang que li dona la llei, i és tractada com si fos d'un nivell inferior a les altres, quan, tot i ser optativa, té els mateixos drets i les mateixes obligacions que les altres matèries. En aquests casos el professor ha de fer un esforç supletori, amb el cansament i el descoratjament que pot suposar, per defensar la dignitat de l'assignatura: que no és –ho saben millor vostès que jo– cap catequesi ni cap adoctrinament com sostenen alguns, sinó donar una cultura religiosa i educar en els valors de l'ètica cristiana, que han configurat la nostra cultura occidental i són a la base de l'humanisme cristià i de la convivència democràtica que ensenya. Tal com escrivia l'arquebisbe Jaume Pujol, “la classe de religió és un àmbit per edificar la persona” (cf. *Catalunya Cristiana*, 6.2.11, p. 17).

La classe de religió ha de prestar la seva contribució a una de les finalitats de l'escola que és ensenyar a pensar. Ha d'afavorir la reflexió amb vista a l'adquisició de criteris ben fonamentats i raonats que portin a actuar segons els valors. Perquè aquesta reflexió sigui possible, a més de donar continguts, cal procurar crear espais de silenci i de pacificació que

ajudin els alumnes a asserenar-se i a entrar dintre d'ells mateixos. Convé, també, potenciar els hàbits de la confiança; perquè només així es podrà establir una relació entre el professor el deixeble que faciliti la interiorització dels valors. A més, és també un valor pedagògic mostrar que les relacions humanes troben el seu coronament en la confiança i que, en canvi, la sospita generalitzada porta a dificultar-les o a col·lapsar-les.

c) El professor de religió catòlica

La tasca, doncs, és complexa i plena de reptes i de dificultats. Però és molt important que, encara que el panorama no sigui fàcil, **el mestre i el professor de religió catòlica** no es descoratgin i continuïn treballant amb entusiasme, veient la seva tasca com una missió que val la pena. És a dir, com un encàrrec que l'Església (el Senyor a través dels Pastors de l'Església) li ha fet. Com a tal i en la línia de l'Evangeli, pot suposar contradiccions i sacrificis; però val la pena perquè serveix al creixement humà i espiritual de la seva persona i per educar els alumnes, per fer-los créixer com a persones i com a fills de Déu. El professor de religió, tant si és en l'escola pública com en la concertada, ha de saber que treballa al servei de Jesucrist ressuscitat i que ell li dóna forces.

En aquest sentit, hi ha unes actituds fonamentals que haurien de caracteritzar el professor de religió amb vista a l'exercici de la missió rebuda. Encara que ja siguin coses més o menys sabudes, em sembla que és bo d'enumerar-les breument (cf. per alguns punts Antoni Quesada, *Perfil del professor de religió: Full parroquial Vic-Solsona*, 5.10.97, p. 4-5):

1. Ha de viure la seva missió com **una autèntica vocació**. Com una crida que, a través d'unes mediacions humanes que li han confiat la missió, li ve del Senyor. I, si hi ha crida i missió, hi ha també una gràcia de Déu particular que el conforta i li dóna llum amb vista a exercir la missió. Això significa que ha d'ajuntar a la capacitació (DEI) i a la missió rebuda d'ensenyar religió, la capacitat d'estimar la feina educadora i, més concretament, que per amor ha de servir l'alumne oferint-li un ensenyament de qualitat.

2. Ha de tenir una **bona preparació** i ser competent en la matèria. En aquest sentit, cal tenir una formació específica de teologia, pedagogia i de ciències humanes. I anar-se posant al dia, amb una formació permanent filosòfico-teològica (lectures, cursos o cursets, conferències, etc.). Així podrà respondre adequadament a les qüestions sobre la fe que es planteja ell mateix o que li plantegen els alumnes, els companys de claustre o d'altres instàncies, i també a les preguntes que es fa la gent; també podrà respondre raonadament a les crítiques a la religió catòlica o a l'Església que sovint surten en els mitjans de comunicació. Cal que conegui, també, les grans línies si més no dels temes relacionats amb la fe i la ciència per poder-ne dir una paraula.
3. Cal que procuri **viure el que ensenya**. No es tracta, com ja he dit, de fer catequesi. Però no es pot transmetre uns continguts religiosos i uns valors des de la neutralitat, des de l'agnosticisme o de l'ateisme. Per això, he parlat també en el títol de “testimoniatge”; més endavant en diré alguna cosa més. Cal la major coherència possible entre l'ensenyament i la vida perquè la classe de religió no és només la transmissió d'uns continguts i el seu aprenentatge, sinó també una proposta d'uns valors per a la vida personal i per a l'actuació en la societat. I el mestre n'ha de ser testimoni.
4. Ha de ser una **persona d'esperança** que visqui amb il·lusió el seu compromís en l'Església i en la societat. A partir del seu testimoniatge personal, podrà formar millor persones obertes a la transcendència, amb idees clares sobre els valors i les opcions que deriven de l'Evangelí de Jesucrist tal com l'ha aprofundit l'Església al llarg de la seva història; podrà formar persones dialogants, compromeses en la construcció d'una societat més justa i solidària.
5. És important, per tant, que tingui una **pertinença eclesial** viva, vinculada activament a l'activitat parroquial o d'altres entitats d'Església,; així podrà aportar el testimoniatge d'una comunitat de fe, d'amor fratern i de servei compromès amb la societat segons el voler de Jesucrist.

6. Aquest darrer punt, demana viure la **pregària** a nivell personal i sobretot participar en la celebració de l'Eucaristia com a centre de la pròpia vida i com a nodriment i força per a exercir la missió d'educar. L'Església ofereix també altres formes de pregària per lloar Déu i nodrir la vida de fe, com ara la celebració en tot o en part de la Litúrgia de les Hores. Cal també que el professor de religió estigui familiaritzat amb la Sagrada Escripura, tant pel que fa als coneixements bíblics a nivell intel·lectual com sobretot que estigui familiaritzat amb la lectura orant de la Paraula de Déu. Per viure a fons la missió de professor de religió cal nodrir-se cada dia en la pregària i de tant en tant fer algun recés, exercicis espirituals, etc. Per exercir la missió que li ha estat confiada és tant important el nodriment intel·lectual com l'espiritual.

d) Testimoniatge

Quan vaig donar el títol d'aquesta meva aportació vaig fer servir ben intencionadament la paraula "testimoniatge". Parlar de "testimoni" és fer referència a algú que ha viscut una realitat, que ha experimentat un fet. Pròpiament no pot ser testimoni d'un fet algú que només en tingui referències indirectes. A nivell cristià, parlar de "testimoniatge" significa comunicar una experiència de fe viscuda, de quelcom que toca la nostra existència més profunda. No és "testimoniatge" repetir de memòria uns continguts sinó comunicar una experiència de vida. Es tracta de transparentar Jesucrist.

Doncs, bé. El professor de religió, a partir de la missió rebuda, ha de ser un testimoni, malgrat totes les febleses i els alts i baixos propis de la fragilitat humana. Testimoni d'una experiència viscuda; la qual cosa inclou, també, saber viure des de la fe la pròpia feblesa i fins el propi pecat. Ha de ser testimoni de l'Evangeli, de Jesucrist. I això no sols verbalment sinó existencialment, amb la manera de viure, amb la manera de relacionar-se amb els alumnes, amb els altres professors, amb els pares, amb la manera d'enfocar els temes dels quals es parla, les dificultats, les desgràcies, etc. Hi ha una manera de viure, de relacionar-se, hi ha una actitud a l'hora d'enfocar les coses, etc., que evangelitza, que testimonia la fe i l'esperança

que nodreixen el cor del creient, sense necessitat de fer un anunci explícit. Ser testimoni vol dir, també, transparentar que l'Evangelí viscut dóna joia, omple la vida, fa assaborir una pau interior que res no pot torbar i que es projecta en la totalitat de la vida personal i en la relació amb els altres. Viure així es fa atractiu i suscita tard o d'hora en els altres la pregunta sobre què n'és la causa. Sempre és important, de cara a la formació humana i intel·lectual dels alumnes, la coherència entre la vida i la paraula del professor, però encara més encara si s'és professor de religió. Evidentment, tots tenim un itinerari de creixement humà i espiritual, amb alts i baixos, però és important que treballem per assolir aquest ideal de la major coherència possible. Ningú, tanmateix, no s'hauria de descoratjar davant les dificultats personals que pot experimentar o els fracassos que pot haver tingut. Aquestes situacions poden ser sempre moments de gràcia, ocasions de recomençar i de créixer interiorment.

El “testimoniatge” del professor tal com l'he exposat pot ser qualificat d'existencial, el professor de religió ajuda a comprendre que les relacions humanes –també entre els joves d'un grup i d'un altre- no han d'estar regides per l'enemistat, sinó per la comprensió i el perdó. I que s'han de viure no com entre possibles competidors, sinó d'una manera solidària i confiada, malgrat la diversitat legítima que hi pugui haver en múltiples àmbits. Així s'aprèn a construir una societat autènticament democràtica, en la qual l'intercanvi de parers és enriquidor i contribueix al bé comú.

En el moment present, pot ser difícil tenir un èxit massiu a l'hora de tocar el cor dels joves. Ho hem de tenir present per no descoratjar-nos. Però sí que és possible penetrar incisivament en els qui puguin estar més oberts als valors de l'Evangelí i a la persona de Jesús. Per això, nosaltres mateixos hem d'estar entusiasmats per Jesucrist, perquè si a nosaltres no ens entusiasma no podrem entusiasmar els altres.

L'educació és un procés singular en el qual la confiança i l'estimació recíproques són molt importants. I els alumnes capten si un es dóna o no. En un sentit profund podem dir que el professor vocacionat “engendra” a nivell humà i espiritual, perquè l'educació en la religió i la moral demana una comunicació vital. Per això convé crear un contacte personal, respectuós, amical, comprensiu, sanament exigent, de manera que l'alumne

se senti valorat i estimat, que percebi que és algú que “compta” pel professor.

Ser professor de religió i de moral catòliques és, doncs, un repte difícil, abnegat, però que l'Església valora altament. Tal com he dit, des del punt de vista cristià és una autèntica vocació que Déu dóna i per a l'exercici de la qual atorga el seu ajut, la seva gràcia. Si cada dia renoveu aquesta consciència de ser cridats per Déu i de ser enviats per l'Església, pel propi bisbe, a la missió d'educar integralment els vostres alumnes, sereu capaços d'afrontar totes les dificultats com a escola espiritual que us identifica amb Jesucrist i la seva creu. Això us podrà anar transformant, us farà capaços d'estimar ben concretament els alumnes que us són confiats i d'experimentar la joia dels qui treballen abnegadament al servei de l'Evangelí.

Gràcies per la tasca que feu, abnegada, sacrificada, a voltes fatigant! Gràcies per l'entusiasme i la fe esperançada que hi poseu! La vostra sembra no és inútil, donarà fruit en un moment o altra de la vida dels alumnes.

Avui posem les vostres persones, la vostra tasca docent, els vostres alumnes i els seus pares, els vostres companys del claustre de professors, els vostres centres escolars,... sota la mirada benvolent de Santa Maria, que des de Montserrat és patrona de la nostra terra. Ella, que fou bona educadora del seu Fill, us ajudarà a lliurar-vos generosament pel bé dels alumnes i per fer conèixer la persona i els ensenyaments del seu fill Jesucrist, així com la història viva dels seus deixebles cridats a servir al llarg dels segles la humanitat que és tan estimada per Déu.

+ Josep M. Soler, Abat de Montserrat

9 abril 2011